

*Болбас Г.У.
УА МДПУ імя І.П. Шамякіна
г. Мазыр, Рэспубліка Беларусь*

НАРОДНА-ПЕДАГАГІЧНЫЯ ВЫТОКІ РАЗВІЦЦА ПРЫНЦЫПУ ПРЫРОДАЗГОДНАСЦІ ВЫХАВАННЯ Ў БЕЛАРУСІ XVI–XVII стст.

У апошнія дзесяцігоддзі ў процівагу праявам тэхнагеннай цывілізацыі і працэсам глабалізацыі назіраецца ўсплёск цікавасці да арганічнасці этнічнай культуры, у тым ліку і этнапедагагікі беларусаў. Набываюць актуальнасць пытанні развіцця педагагічных з’яў у кантэксце айчынай традыцыйнай педагагічнай культуры. Пільная ўвага надаецца праблемам прыродазгоднасці выхавання, так як, на думку беларускіх даследчыкаў, прыродазгоднасць выхавання ў народнай педагагіцы выступае ў якасці “асноватворнага, сістэмаўтваральнага прынцыпу, на якім будавалася традыцыйная педагагічная культура” [1, 83]. Пры гэтым вызначаецца, што сутнаснае значэнне дадзенага прынцыпу змяшчаецца ў вопыце народнага выхавання ў імпліцытным стане і разглядаецца як спараджэнне натуральнасцю народнага выхавання, зліццём чалавека з прыродай і жыццём.

Традыцыйная педагагічная культура беларускага народа выступае перш за ўсё крыніцай змястоўна-сэнсавага напаўнення, генезісу і фарміравання прынцыпу прыродазгоднасці выхавання ў педагагічнай думцы і асвеце Беларусі. Уласцівыя беларусам сінкрэтычна аб’яднання хрысціянска-паганскія вераванні вызначылі ўяўленні аб прыродзе як аб адушаўлёным аб’екце. Больш за тое, перавага ў падставе рэлігіі этычнага у параўнанні з тэалагічным садзейнічала фарміраванню адказнага і паважлівага стаўлення да навакольнага свету, якое выяўлялася з дапамогай генетычнага механізму ўзаемадзеяння індывіда з асяроддзем. Апеляванне да народнай мудрасці пры абгрунтаванні прыродазгодных падыходаў у выхаванні дазволіла беларускім асветнікам раскрыць перавагі натуральнага, свабоднага фарміравання асобы і паказаць выхаваўчую эфектыўнасць працэсу ўключэння індывіда ў натуральную, практычную дзейнасць, якая ажыццяўляецца ў цеснай сувязі з прыродай і жыццём. Гістарычна абумоўленая прырытэтная сельскагаспадарчай дзейнасці беларусаў, накіраваная на актыўнае выкарыстанне і пераўтварэнне прыроднага асяроддзя, патрабавала пазнання аб’ектыўных законаў навакольнага прыроднага свету, уліку і ўзгаднення з імі розных сфер жыцця чалавека. Дадзеная з’ява ў велізарнай ступені вызначыла неабходнасць працыравання законаў прыроды на працэс фарміравання асобы.

У народным выхаванні прадстаўнікі айчынай педагагічнай думкі знаходзілі велізарны патэнцыял у выбары прыродазгодных і эфектыўных формаў і спосабаў перадачы сацыякультурнага вопыту. Асабліва ярка такія падыходы выявіліся ў педагагічнай спадчыне М. Гусоўскага, які акцэнтаваў увагу на перавагах і эфектыўнасці максімальна непрыкметнага для дзяцей выхаваўчага ўздзеяння з боку дарослых. Набыццё сацыяльнага вопыту, па перакананні асветніка, больш вынікова ва ўмовах прамога ўключэння ў гэты працэс самога выхаванца і праз непасрэднае ўзаемадзеянне дзіцяці з аб’ектамі пазнання. Свае погляды на выхаванне мысляр абгрунтаваў тым, што як натуральна сама прырода чалавека, так і натуральна павінна ажыццяўляцца яго развіццё. Станаўленню асобы з дапамогай паглыблення ў кніжнае веданне М. Гусоўскі супрацьпаставіў у сваёй паэме “Песня пра зубра” натуральнасць і прыродазгоднасць фарміравання жыццём і навакольнай прыродай, што ўласціва перш за ўсё народнай педагагіцы.

Арганізацыя выхавання ў цеснай сувязі з канкрэтным прыродным і сацыяльна-культурным асяроддзем, згодна з поглядамі беларускіх асветнікаў, прадугледжвала ўлік менталітэту народа, шырокае выкарыстанне ў гэтым працэсе шматлікіх жыццёстваральных умоў, з’яў і адносін штодзённых бытавых працэсаў. Напрыклад, Ф. Скарына біблейскія жанравыя сцэны напаўняў бытавымі сюжэтамі сялянскага жыцця. Патрабаванне адпаведнасці выхавання

з культурай у дадзеным выпадку не ўступала ў супярэчнасць з неабходнасцю прыродазгоднасці гэтага працэсу, а, наадварот, натуральна з яе выцякала, узбагачаючы зместоўна-сэнсавае значэнне апошняй. Ф. Скарына вельмі дакладна адлюстравалі сувязь і ўзаемапераход гэтых двух прынцыпаў з дапамогай аналогій, адзначаючы, што людзям, як і прадстаўнікам жывёльнага свету, уласціва залежнасць ад месца свайго нараджэння: “Понеже от прирождения звери, ходящие в пустыни, знают ямы своя; птицы, летающие по воздуху ведают гнезда своя; пчелы и тым падобныя бороняць ульев своих, – тако ж и люди игде зродилися и ускармлиены суть по бозе, к тому месту великую ласку имають” [2, 45]. Усходнеславянскі першадрукар сцвярджаў, што ў кожнага народа свае маральна-прававыя нормы, якія залежаць ад гісторыі і культуры і павінны прымацца ва ўсіх сферах грамадскага быцця, асабліва ў выхаванні “... подле прирождения, подлуг обычаев земли, часу и месту пригожий” [3, 64].

Значная роля ў фарміруючым ўплыве на чалавека М. Гусоўскім адводзілася нацыянальнаму мастацтву і творчасці, якія праз уздзеянне на падсвядомую, духоўную, сферу асобы, папаўняюць патрэбу ў сувязі асобна ўзятага чалавека з народам як адзіным арганізмам. У “Песні пра зубра” асветнік паказваў на магічную сілу народнага мастацтва ў справе выхавання і здзіўляўся: “... Чем объяснимы силы, присущие северным травам и слову, песни воздействие мощное?” [4, 139]. На думку айчыннага асветніка М. Літвіна падобным эфектам валодае і нацыянальная кухня, таму асветнік крытыкуе заможную шляхту за тое, што яна не прытрымліваецца звычайна прадкаў і сітуацыя “роскошными, привозными кушаньями, пьютъ разныя вина, отчего и разныя болезни” [5, 29]. Дадзеныя выхавальчыя падыходы вельмі запатрабаваны і сучаснымі тэарэтыкамі і практыкамі прыродазгоднага выхавання, таму што актуалізуюць ідэі генетычнага ўзаемадзеяння з асяроддзем у працэсе фарміравання асобы.

Спадчынасць і натуральныя ўмовы развіцця дзіцяці вызначалі асаблівасці выхавальчага ўздзеяння. Прафесар Кіева-Магілянскай акадэміі І. Гізель сцвярджаў: “Звезды не являются единственной причиной темперамента, ибо (на его формирование) в наибольшей степени влияют естественные способности родителей и местные условия...” [6, 212]. Беларускі асветнік эпохі Адраджэння С. Рысінскі ў народнай мудрасці ўбачыў “нову, вышэйшую ступень развіцця чалавечага розуму” [7, 12], а традыцыйную педагогічную культуру аднёс да важнай крыніцы натуральнага выхавання, невычэрпнага прыродазгоднага выхавальчага рэсурсу.

Айчыны філосаф, прадстаўнік сацыялізму Я. Даманеўскі ў сваёй працы “Жыццё вясковае і гарадское” (1620 г.) увогуле паказвае перавагі фарміравання асобы ў вёсцы як калысцы культуры народа. Горад, па азначэнні асветніка, – ненатуральны і чужы прыродзе чалавека асяродак амаральнага пачатку, які спрыяе дэфармацыі ўнутранага свету дзіцяці на працягу ўсяго працэсу станаўлення [8, 146]. Пазней падобныя ідэі будуць выказаны класікам заходнеўрапейскай педагогікі Ж.-Ж. Русо.

Беларускія мыслеры Л. Зізаній і М. Смярыцкі лічылі родную мову асновай інтэлектуальнага развіцця асобы, “ключом да пазнання” [9, 81]. У адукацыйных установах уніятаў і праваслаўных брацтваў жывая і багатая родная мова, у адрозненне ад латыні, мёртвай мовы навукі, з’яўлялася найважнейшым сродкам выхавання, прыродным сродкам уздзеяння на асобу. Таксама вялікая ўвага вывучэнню беларускай мовы надавалася ў пратэстанцкіх навучальных установах. Напрыклад, у Слуцкай школе навучэнцы практыкаваліся ў перакладзе на мясцовую мову, “грамматическом построении фраз и изящной записи в тетради на родном языке...” [10, 96].

У якасці абавязковай умовы развіцця здольнасцяў і талентаў вучняў у Слуцкай школе лічылі прыроду роднага краю з яе “чысцінёй неба, урадлівасцю глебы, багаццем лясоў, садоў, рэк, лугоў ...”, якія адносілі да ўзораў мастацтва (“шчодрымі рукамі самой прыроды, музамі і грацыяй ўсё гэта з самага пачатку было ўзгадавана і ўпрыгожана”) [10, 95].

Такім чынам, традыцыйная педагогічная культура ўзбагаціла зместоўна-сутнаснае напаўненне прынцыпу прыродазгоднасці выхавання, вызначыла асаблівасці яго развіцця ў педагогічнай думцы і асвеце Беларусі.

Літаратура

1. Болбас, В.С. Природосообразность воспитания в народной педагогике белорусов / В.С. Болбас // Педагогика. – 2007. – № 3. – С. 79–83.
2. Скарына, Ф. Прадмовы і пасляслоўі / Ф. Скарына. – Мінск : Навука і тэхніка, 1969. – 240 с.
3. Скарына, Ф. Творы : прадмовы, сказанні, пасляслоўі, акафісты, пасхалія / Ф. Скарына; уступ. арт., падрыхт. тэкстаў, камент., слоўн. А.Ф. Коршунава, паказ. А.Ф. Коршунава, В.А. Чамярыцкага. – Мінск : Навука і тэхніка, 1990. – 207 с.
4. Гусоўскі, М. Песня пра зубра : на лацін., беларус., рус. мовах / М. Гусоўскі ; пер. на бел. мову Я. Семязона ; пер. на рус. мову Я. Парэцкага, Я. Семязона. – Мінск : Маст. літ., 1980. – 192 с.
5. Литвин, М. Десять отрывковъ разнообразнаго историческаго содержания (изъ сочинения) Михалона Литвина «О нравахъ татаръ, литовцевъ и москвитянь» / М. Литвин ; пер. С.Д. Шестакова // Архив историко-юридических сведений, относящихся до России. – М. : 1854. – Кн. 2. Пол. 2. Отд. 5. С. I–VIII. – С. 1–78.
6. Гизель, И. Сочинение о всей философии / И. Гизель // Стратий, Я.М. Проблемы натурфилософии в философской мысли Украины XVII в. / Я.М. Стратий. – Киев : Наук. думка, 1981. – С. 145–196.
7. Порецкий, Я.И. Соломон Рысинский : Solomo Pantherus Leucorussus : конец XVI – начало XVII века / Я.И. Порецкий. – Минск : Изд-во БГУ, 1983. – 158 с.
8. Падокшын, С.А. Філасофская думка эпохі Адраджэння ў Беларусі : ад Францыска Скарыны да Сімяона Полацкага / С.А. Падокшын. – Мінск : Навука і тэхніка, 1990. – 285 с.
9. Батвіннік, М.Б. Зізаній, Л. / М.Б. Батвіннік // Мысліцелі і асветнікі Беларусі (X–XIX стагоддзі) : энцыкл. давед. / склад. Г.А. Маслыка ; гал. рэд. Б.І. Сачанка. – Мінск, 1995. – С. 80–83.
10. Устав Слуцкой школы // Антология педагогической мысли Белорусской ССР / сост.: Э.К. Доросевич, М.С. Мятельский, П.С. Солнцев. – М. : Педагогика, 1986. – С. 95–99.